Dossier Water-Land-Schap

De laatste jaren is er steeds meer te doen rond klimaat en water. We krijgen vaker te maken met extreme weersomstandigheden zoals droogte en overstromingen, waaraan we ons moeten aanpassen. Land- en tuinbouwers, natuurbeheerders en buurtbewoners springen er elk op hun eigen manier mee om. Daarom lanceerde VLM een oproep om lokaal samen te werken rond het verduurzamen van het water, de landbouw en het landschap in Vlaanderen. In 2020 startte het project Water-Land-Schap, waarbij veertien gebiedscoalities werden opgericht om het lokale landschap klimaatrobuuster in te kleden. Hierbij worden zowel de waterbeheerder, natuurbeheerders als de land- en tuinbouwsector ter plaatse betrokken. In 2022 werd het project uitgebreid en startten er nog eens vijftien nieuwe gebiedscoalities onder de naam Water-Land-Schap 2.0.

Copyright

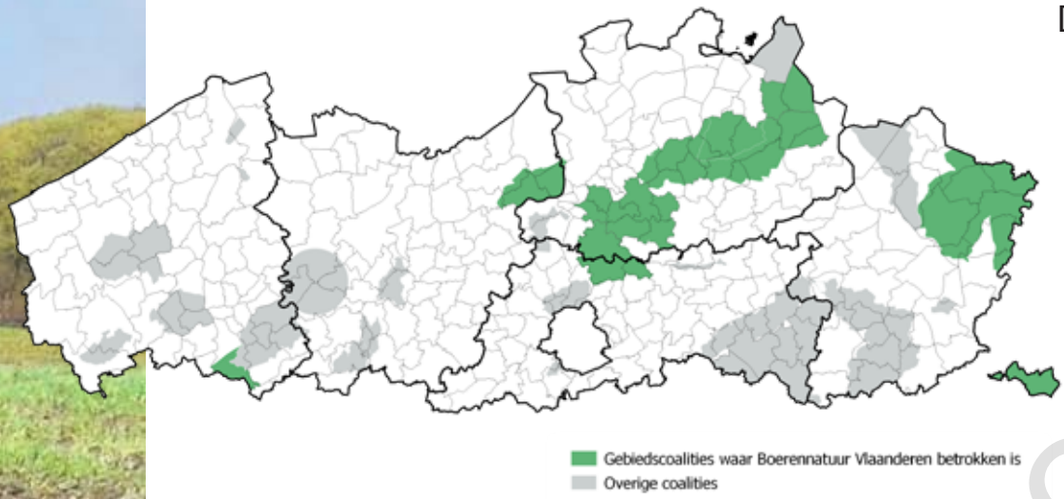

Boerennatuur Vlaanderen als begeleider

Boerennatuur Vlaanderen, een initiatief van Boerenbond, is betrokken in meerdere coalities. In deze coalities werken we samen met landbouwers aan een duurzaam waterpeilbeheer en een versterkt landschap. Dit doen we door onder andere regelbare stuwtjes in de perceelgrachten te plaatsen, klassieke drainage naar peilgestuurde drainage om te vormen, subirrigatie te installeren, bufferstroken aan te leggen, infiltratiespots te creëren, klimaatrobuuste teelten te gebruiken of te experimenteren met een aangepaste teeltrotatie, houtkanten aan te leggen en de bodem te versterken door houtsnippers in te werken.

Koen Verellen, Boerennatuur Vlaanderen

Het palet aan maatregelen waar je als landbouwer voor kan kiezen is heel divers en verschilt van gebied tot gebied. Hier volgt een greep uit wat Water-Land-Schap te bieden heeft voor de lokale boer.

Regelbare stuwtjes en peilgestuurde drainage

Om veldwerkzaamheden in het voor- en najaar mogelijk te maken, worden veel Vlaamse akkers gedraineerd. Door de klimaatverandering zijn er echter steeds vaker lange periodes van droogte, waardoor de werking van traditionele drainage moet worden herbekeken.

Veel Water-Land-Schapcoalities zetten in op regelbare stuwtjes in grachten. Zo kan er water worden opgehouden in de gracht, waardoor de grondwatertafel in de aangrenzende percelen verhoogt. Doorgaans wordt er gewerkt met een schotbalkstuw. Enkele dagen voor de start van de veldbewerkingen, haal je een of meerdere schotjes uit de stuw om de watertafel te verlagen tot op het gewenste niveau. Zodra de veldbewerkingen afgerond zijn, zet je de stuw weer volledig dicht door alle schotten er opnieuw in te voegen.

De landbouwer helpt hier zichzelf mee door droogte op het veld uit te stellen, maar levert ook een dienst aan de samenleving. ▸

© BOERENNATUUR VLAANDEREN

Copyright Boerenbond

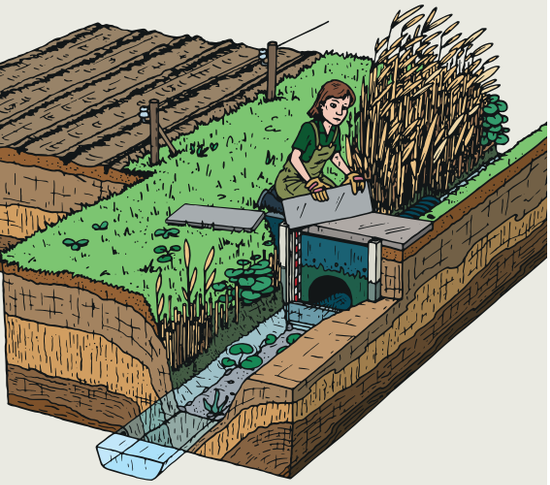

Enkele dagen voor je start met de veldbewerkingen, haal je één of meerdere schotjes uit de stuw om de watertafel te verlagen tot op het gewenste niveau.

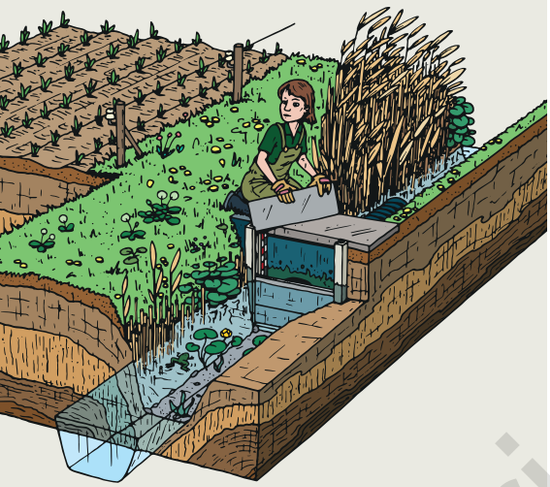

Zodra de veldbewerkingen afgerond zijn, zet je de stuw weer volledig dicht door alle schotten opnieuw in te voegen.

© FOTO'S: BOERENNATUUR VLAANDEREN

Drie coalities werken met een eigen beheerovereenkomst en zaadmengsels, die beter zijn afgestemd op de lokale situatie.

Grachten zijn de haarvaten van het Vlaamse watersysteem en hoe meer water hier vertraagd wordt afgevoerd, hoe minder wateroverlast er stroomafwaarts zal zijn.
Een andere manier om water te sparen, is de omvorming van klassieke naar peilgestuurde drainage. Hierbij mondt de moerbuis van het perceel uit in een regelbare overstortput. Zo kunnen landbouwers zelf kiezen vanaf welk waterniveau het perceel draineert. Net als bij stuwtjes werkt dit het beste bij lichtere gronden, omdat ze sneller water opnemen en ook sneller weer draineren.

Bufferstroken op maat

Gras-kruidenstroken bestaan er in alle vormen en maten, met als doel het landschap te dooraderen met natuurvriendelijke stroken. Zo vormt het boerenlandschap een thuis voor boerennatuur zoals akkervogels en worden versnipperde natuurgebieden alsnog verbonden. Omdat deze stroken tijdelijk niet bewerkt en extensief beheerd worden, dragen ze ook bij aan koolstofopslag. Bovendien verminderen ze grondverlies door erosie.
De Vlaamse Landmaatschappij (VLM) biedt al heel wat beheerovereenkomsten aan voor bufferstroken. De strenge

Houtkanten vormen een wind- en erosiebuffer en verbinden bovendien versnipperde natuurgebieden.

Copyright Boer&Tuinder

regels worden echter door sommige landbouwers als een te hoge drempel ervaren. De Kempense coalitie {beek.boer.bodem} ging daarom aan de slag om een lokale, laagdrempelige beheerovereenkomst voor grasbufferstroken op te maken. Deze beheerovereenkomst wordt nu uitgebreid naar twee andere Kempense coalities. Ook andere coalities zoals Beverhoutsveld en 'Kortrijk: Van Beek tot Bodem' werken rond hun eigen beheerovereenkomsten en zaadmengsels die beter afgestemd zijn op de lokale situatie. Aangezien dit jaar de standaardbeheerovereenkomsten van de VLM niet overal meer in Vlaanderen afgesloten mogen worden, is dit goed meegenomen voor de lokale landbouwers.

Kleine landschapselementen

Verschillende coalities zetten in op de aanplant en het beheer van kleine, houtige landschapselementen zoals houtkanten, bomenrijen, heggen en hagen. Enerzijds vormen deze elementen een wind- en erosiebuffer, anderzijds verbinden ze versnipperde natuurgebieden. Bovendien levert het beheer hout op dat verhakseld kan worden tot houtsnippers. Die kunnen gebruikt worden als energiebron of bodemverbeteraar. Houtkachels krijgen vaak een slechte naam, maar ze kunnen (bijna) CO_2-neutraal zijn mits de houtsnippers lokaal geoogst worden en de kachel goed functioneert. Houtsnippers zijn ook een uitstekende bodemverbeteraar: ze bevatten namelijk veel koolstof en kunnen het organischestofgehalte van akkers op peil houden. ■

Heb jij interesse in een van deze maatregelen of ben je benieuwd wat Water-Land-Schap bij jou in de buurt nog meer te bieden heeft?
Ga naar www.vlm.be/nl/projecten/vlm-projecten/waterlandschap of www.boerennatuur.be voor meer info.

Werken aan bodemkwaliteit

Pascal Vanhoof is een van de landbouwers die meewerken in het project {beek.boer.bodem}. Hij was bereid om te vertellen over zijn positieve ervaringen met ingrepen die positief zijn voor de natuur, maar ook voor zijn teelttechniek.

Leen Gruyters, Boerennatuur Vlaanderen

"Ik ben voor het eerst in contact gekomen met {beek.boer.bodem} in 2020, na een eerste projectoproep", zegt Pascal Vanhoof. "Op het gemeentehuis in Lille kregen we de kans om met de provincie Antwerpen en de medewerkers van Boerennatuur in gesprek te gaan over klimaat gerelateerde uitdagingen op terrein." Pascal is akkerbouwer in bijberoep en schakelt vanaf september over naar akkerbouw in hoofdberoep. "Ik boer te graag", geeft hij aan.
Het project {beek.boer.bodem} ontstond uit de eerste Water-Land-Schapoproep en past binnen het strategisch project 'Méér veerkracht in de vallei van de kleine Nete' in de provincie Antwerpen. Met {beek.boer.bodem} wil de provincie inzetten op maatregelen die landbouwbedrijven klimaatrobuust maken door de impact van droogte tegen te gaan, het landschap in de regio te versterken en de bodemkwaliteit van landbouwpercelen te verbeteren in de vallei van de Aa.

Focus op de bodem

Pascal werkt al vele jaren aan een sterke bodem en is dan ook sinds de start van het project betrokken. "Ik gebruik al enkele jaren houtsnippers die ik in de bodem inwerk en ik dors de mais op mijn percelen om het organischkoolstofgehalte van de bodem te verhogen. Daarnaast werk ik met snijrogge als groenbedekker om de bodems op een optimale manier te versterken. Vooral op de droge zandgronden in de regio zie ik een groot effect van deze maatregelen. Sinds de start van {beek.boer.bodem} kan ik via Boerennatuur een beroep doen op houtsnippers en ondersteuning bij het inwerken hiervan. Door de jarenlange focus op de bodemkwaliteit van mijn percelen kon ik zelfs in 2022 een mooie opbrengst aan mais genereren."

Klimaatrobuust boeren

Pascal weet al langer dat het ook interessant is om te investeren in landschap en waterinfiltratie. "Momenteel beheer ik 7 ha aan perceelranden op mijn bedrijf, een absolute meerwaarde voor de biodiversiteit. Hierin zie ik vaak reeën spelen en patrijzen schuilen. Mijn perceelranden zijn momenteel nog opgenomen als beheerovereen- ▸

Copyright Boerenbond

komst. Door het nieuwe gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) heb ik binnenkort geen recht meer op een vergoeding voor deze randen. Gelukkig kan ik nadien bij {beek.boer.bodem} terecht. Zo kunnen de randen, die al 25 jaar liggen, alsnog blijven. Op mijn bedrijf probeer ik ook optimaal te focussen op waterinfiltratie. Ik heb heel wat percelen in botanisch beheer die in de natte perioden, zoals nu, dienstdoen als overstromingsgebied. Dit voorjaar wordt er op de bedrijfskavel nog een stuw geplaatst en worden de oevers van de aansluitende perceelgracht, waarin het hemelwater van het bedrijf afstroomt, als natuurvriendelijke oever ingericht. Met deze ingreep hoop ik de gracht minder te moeten ruimen, infiltratie van hemelwater te optimaliseren en een aantrekkelijk landschap te creëren."

Aangepaste teelten

Samen met de Hooibeekhoeve ging Pascal op zoek naar alternatieve teelten. "De verplichte teeltrotatie in het GLB heeft me aangezet om op zoek te gaan naar alternatieven voor mais en gras. Afgelopen jaar heb ik voor het eerst geëxperimenteerd met méteil, een mengsel van wintergraan en een vlinderbloemige. Ik ga er dit jaar opnieuw mee aan de slag. Daarnaast ben ik van plan om dit jaar mosterd te telen en onderzoek ik of hennep en quinoa een interessante piste kunnen zijn voor mijn bedrijf." Het is voor Pascal echter wel belangrijk dat hij zijn producten kan verkopen. "Ik experimenteer graag met nieuwe teelten, maar ik start er pas mee zodra ik er zeker van ben dat het product ook afgenomen wordt." ■

"Door de jarenlange focus op bodemkwaliteit had ik zelfs in 2022 een mooie maisopbrengst."

Hapjesmethode in de eerste winter na de uitvoering ervan.

De waterbeheerder aan het woord

Steven Beyen, coördinator Integraal Waterbeleid van de afdeling Waterbeheer in de provincie Limburg, is betrokken bij de werking van verschillende Water-Land-Schapprojecten in zijn provincie. Afdeling Waterbeheer trekt mee Water-Land-Schap 1.0 in de Herk- en Mombeekvallei, is partner in de Maasvallei en Kempen~Broek en is betrokken in vier Water-Land-Schap 2.0-projecten, waaronder één innovatief project: 'Bovenstrooms ophouden van water'.

Leen Gruyters, Boerennatuur Vlaanderen

Water-Land-Schap en demomaatregelen

In het verleden werd in de stroomgebieden van de Herk en Mombeek reeds een sterke gebiedscoalitie opgericht, waaruit het project in de Herk- en Mombeekvallei ontstond. In het Water-Land-Schap 1.0-programma ligt de focus op het implementeren van demonstratiemaatregelen. Zo werd er in de Herk- en Mombeekvallei geëxperimenteerd met het gebruik van (dood) hout en andere natuurlijke materialen om de waterloop te verruwen. Een andere 'proefmaatregel' is de zogenaamde hapjesmethode. Daarbij wordt grond van de ene zijde van de beekbedding verplaatst naar de andere zijde,

Copyright Boer&Tuinder

om een minimale vorm van meandering en stroomverandering in de beekbedding te creëren. Naast deze kleinschalige maatregelen werden er ook grote(re) hermeanderingprojecten uitgevoerd. "Deze maatregelen worden enkel uitgevoerd op interessante locaties en in overeenstemming met de terreinbeheerder en hebben als doel de waterloop te vernatuurlijken en het water langer op te houden."

Samenwerken in Water-Land-Schap

Binnen Water-Land-Schap ligt de focus ook op samenwerking in sterke gebiedscoalities met partners op het terrein, op lokaal, regionaal en Vlaams niveau. Deze aanpak was ook in Limburg succesvol. In het zog van Water-Land-Schap 1.0 ontstonden er nieuwe samenwerkingen met onderzoeksinstellingen zoals pcfruit, PIBO Campus en VITO. Daarnaast werd de samenwerking tussen interne diensten nog versterkt en werd gezocht naar raakvlakken met andere lopende projecten. Voor de samenwerking op het terrein met landbouwers werkt de provincie Limburg samen met de regionale landschappen, in een aantal gevallen tevens met ondersteuning van Boerennatuur Vlaanderen.

Wat brengt de toekomst?

"Het project in de Herk- en Mombeekvallei zal op termijn nog een vervolg krijgen onder de vorm van een landinrichtingsplan", vertelt Beyen. "En met de vier Water-Land-Schap 2.0-projecten wil de provincie de succesvolle werking verder uitbreiden in de betreffende regio's." De afdeling Waterbeheer van de provincie Limburg zet verder mee de koers uit van een geïntegreerd waterbeleid met focus op de Europese speerpunt- en aandachtsgebieden waar een goede (biologische) waterkwaliteit en structuurkwaliteit van de waterlopen het doel is. Het reguliere onderhoud van waterlopen wordt overigens standaard en al geruime tijd gediversifieerd uitgevoerd. In de praktijk resulteert dit in een variabel (maai)beheer dat onder meer afhankelijk is van de bestemming, het bodemgebruik en het overstromingsrisico van een bepaald gebied. ■

© FOTO'S: REGIONAAL LANDSCHAP HASPENGOUWEN VOEREN

Natuurlijke verruwing van de waterstroom, hier door het gebruik van dood hout.

Steven Beyen:

"We voeren het reguliere onderhoud van onze waterlopen al geruime tijd standaard gediversifieerd uit."

Vlaanderen
is open ruimte

Met de steun van de Vlaamse overheid

Collectief de droogte bestrijden

Zelf maatregelen nemen, om de effecten van toekomstige droge periodes te ondervangen is zinvol. Maar het effect kan nog veel groter zijn door dit binnen een bepaald gebied aan te pakken met meerdere collega's. Enkele Water-Land-Schapprojecten spelen daarop in.

Surf naar www.boerenbond.be/droogte-bestrijden

LEES MEER
op onze website

Copyright Boerenbond